

В. І. Зеленийкандидат педагогічних наук, професор,
професор кафедри соціально-гуманітарних та правових дисциплін
Київського інституту Національної гвардії України

ДИДАКТИЧНИЙ АСПЕКТ ПЕДАГОГІЧНОГО КОНТРОЛЮ У ВИЩОМУ ВІЙСЬКОВОМУ НАВЧАЛЬНОМУ ЗАКЛАДІ

У даній статті розглядається проблема педагогічного контролю в освітньому процесі. У сучасному освітньому просторі в умовах війни традиційні методи педагогічного контролю замінюються прогресивними комплексними системами, які дозволяють об'єктивно оцінювати навчальну роботу курсантів. Акцентовано увагу на професійному призначенні випускників вищих військових навчальних закладів НГУ, які зобов'язанні захищати громадян, інтереси держави й суспільства від злочинних посягань та застосовувати при цьому бойову техніку, зброю та спеціальні засоби. У зв'язку з цим, набуттю необхідних компетентностей повинна приділятися максимальна увага, а це не можливо без належного та потужного педагогічного контролю. З'ясовано, що для забезпечення якості організації та проведення освітнього процесу, необхідно застосовувати науково обґрунтовані системи перевірки результатів навчання, які спроможні виявляти, вимірювати та оцінювати знання, навички, та уміння курсантів. Показано основні функції педагогічного контролю: діагностичну, навчальну, організаційну, оцінювальну, стимулюючу, розвивальну, прогностично-методичну, виховну. Висвітлено вимоги до його організації: індивідуальний підхід до оцінки навчальних успіхів, об'єктивність, систематичність і системність, оптимізація. Виділяються основні принципи, що регламентують процес педагогічного контролю: зв'язку контролю з освітою, підготовкою і вихованням, об'єктивності, справедливості і гласності, науковості і ефективності, системності і всебічності. Звертається увага на методи педагогічного контролю, до яких належить усний, письмовий, тестовий, програмований контроль, практична перевірка, а також методи самоконтролю і самооцінки. Проаналізовано основні види педагогічного контролю: вхідний, поточний, самоконтроль, проміжний (рубіжний), підсумковий. Встановлено, що усі складові педагогічного контролю тісно пов'язані між собою та повинні ґрунтуватися на використанні педагогічних вимірів та оцінювання, а тести досягнень тих, хто навчається, є достатньо об'єктивним засобом їх вимірювання та оцінювання. До них відносяться педагогічні тести, а також тести професійної компетенції. Запропоновані критерії оцінки якості методів вимірювання, найважливішими з яких є об'єктивність, надійність, валідність і точність.

Ключові слова: педагогічний, контроль, вимірювання, критерії, тести.

Постановка проблеми. Широкомасштабна військова агресія Російської Федерації проти України суттєво вплинула на організацію та якість освітнього процесу у закладах вищої освіти, в т. ч. військових. Вона спонукала пришвидшити реформування системи вищої освіти в освітньому просторі нашої держави, шукати нові підходи, спрямовані на поступовий перехід від адміністрування до активізації, індивідуалізації та диференціації навчання, від одержання знань до їх здобуття як засобу пізнання невідомого, що спонукає до підвищення якості освіти. Невід'ємною складовою її підвищення є система контролю, діагностики і оцінювання навчальних досягнень.

У сучасному освітньому просторі в умовах війни традиційні методи педагогічного контролю замінюються прогресивними комплексними системами, які дозволяють об'єктивно оцінювати навчальну роботу тих, хто навчається, враховувати їх індивідуальні та психологічні особливості, мотивувати до інтенсивної роботи весь термін навчання.

Відповідно до закону України «Про Національну гвардію України» Національна гвардія України (даді – НГУ) є військовим формуванням з правоохоронними функціями, що входить до системи Міністерства внутрішніх справ України і призначено для виконання завдань із захисту та охорони життя, прав, свобод і законних інтересів громадян, суспільства і держави від кримінальних та інших протиправних посягань, охорони громадської безпеки і порядку та забезпечення громадської безпеки, а також у взаємодії з правоохоронними органами – із забезпечення державної безпеки і захисту державного кордону, припинення терористичної діяльності, діяльності незаконних воєнізованих або збройних формувань (груп), терористичних організацій, організованих груп та злочинних організацій [1].

За своїм професійним призначенням випускники вищих військових навчальних закладів НГУ зобов'язані захищати громадян, інтереси держави й суспільства від злочинних посягань. Вони будуть наділені правом застосування бойової техніки,

зброї та спеціальних засобів. У зв'язку із зазначеними особливостями службово-бойової діяльності і відповідними умовами навчання, якості знань, умінь, навичок та набуттю необхідних компетентностей майбутнього офіцера НГУ повинна приділятися максимальна увага, а це не можливо без належного та потужного педагогічного контролю. Актуальність проблеми й визначила вибір теми нашого дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Питання педагогічного контролю завжди привертало увагу педагогів та психологів, у тому числі таких вчених, як С.С. Вітвицька, В.В. Приходько, А.І. Комишан, В.П. Беспалько, А.І. Кузьмінський, Т.І. Туркот, М.М. Фіцула та ін. Вони достатньо повно розкрили тему контролю і оцінювання навчальних досягнень студентів, але поза межами їх уваги залишилася якість результатів навчання курсантів, як майбутніх офіцерів НГУ.

Мета статті. Метою дослідження є розкриття сутності педагогічного контролю в освітньому процесі, розгляд взаємозв'язків його структурних і функціональних складових, традиційних форм контролю і сучасних технологій педагогічних вимірів та оцінювання освітніх досягнень, їх вплив на якість навчання курсантів у вищих військових навчальних закладах.

Виклад основного матеріалу. Нам відомо, що освітній процес у закладах вищої освіти здійснюється за такими формами: навчальні заняття; самостійна робота; практична підготовка; контрольні заходи [2]. Контроль є однією з основних функцій системи управління. У освітньому процесі він розглядається як спостереження за суб'єктами навчання під час навчальних занять, визначення їх знань, навичок, умінь, результатів навчальної роботи та практичної підготовки; засіб одержання науково-педагогічним працівником зворотної інформації від курсантів.

Виходячи з цього, педагогічний контроль є невід'ємною частиною процесу освіти та професійної підготовки фахівців і повинен знаходитися в органічному зв'язку з іншими елементами педагогічної системи [3]. Відомий вчений-педагог Беспалько В.П. розглядає педагогічну систему як головну підсистему освітньої системи. До її складу він включає шість елементів: учні, цілі їх навчання, зміст навчання, процес навчання, організаційні форми і засоби навчання [4]. Варто підкреслити, що поняття: педагогічна система, педагогічний процес, педагогічна технологія повинні бути побудовані так, щоб педагогічна система описувала основні зв'язки і відношення, структуру й організацію об'єкта; педагогічний процес пояснював, що відбувається в досліджуваному, а педагогічна технологія – як це відбувається.

Педагогічний контроль спрямований на виявлення якості організації та проведення освітнього

процесу. Для цього необхідно застосування науково обґрунтованої системи перевірки навчальної роботи. Основним предметом оцінки цієї роботи є підсумок результатів навчання – виявлені, виміряні та оцінені знання, уміння та навички курсантів.

Розглянемо основні функції педагогічного контролю. Діагностична функція педагогічного контролю націлена на визначення рівня знань, умінь, та навичок, з метою одержання науково обґрунтованої інформації для вдосконалення процесу підготовки фахівців. Навчальна функція реалізується як при традиційних формах і методах контролю, так і при широкому застосуванні програмованого навчання та контролю. Організаційна функція педагогічного контролю проявляється у залежності від прийняття рішень про проведення тих чи інших педагогічних і адміністративних заходів. Тут найважливішим організаційним моментом стає активізація такої діяльності викладача, яка буде спрямована на розробку й використання форм та засобів навчання, здатних підвищити інтерес та творчу самостійність суб'єктів учіння у засвоєнні знань, формуванні і застосуванні на практиці одержаних вмінь та навичок [3]. Оцінювальна функція педагогічного контролю полягає у з'ясуванні стану знань, умінь і навичок як окремих студентів так і навчальної групи в цілому, а також забезпечує облік і відкритість результатів контролю, що сприяє об'єктивному оцінюванню та кращому навчанню. Стимулююча функція педагогічного контролю передбачає схвалення досягнутих студентами успіхів та формування позитивної мотивації до навчання, систематичної навчально-пізнавальної діяльності, розвитку почуття відповідальності за їх результативність. Розвивальна функція педагогічного контролю полягає у тому, що за умов систематичного, педагогічно доцільного контролю розвиваються пам'ять, увага, мислення, усне та письмове мовлення, здібності, пізнавальні інтереси, активність та самостійність студентів. Прогностично-методична функція стосується як викладача (який отримує достатньо точну інформацію щодо ефективності своєї діяльності), так і студентів, оскільки вибір оптимальної методики викладання, вдосконалення методів навчання, може суттєво вплинути на кінцевий результат – якість професійної підготовки випускника навчального закладу. Виховна функція спрямована на формування дисциплінованості, організованості, вмінь самодисципліни, позитивного ставлення до навчання, формування потреби в постійній самоосвіті та самовдосконаленні [5].

Туркот Т.І. у навчальному посібнику «Педагогіка вищої школи» наголошує, що ефективний педагогічний контроль можливий, якщо забезпечуються наступні вимоги до його організації:

– індивідуальний підхід до оцінки навчальних успіхів студентів, що передбачає виявлення рівня знань, умінь і навичок кожного студента, сприяє вибору адекватних методів контролю;

– об'єктивність, тобто максимально точне визначення рівня навчальних досягнень студентів та їх справедливую оцінку (незалежно від особистісного ставлення викладача до студента) на підставі єдиних вимог до всіх студентів згідно критеріїв, окреслених навчальними програмами у відповідності з загальнодержавними стандартами;

– систематичність і системність – здійснення постійного, цілеспрямованого контролю протягом усього періоду навчання у навчальному закладі з використанням поточних результатів (у тому числі модульних контрольних робіт) і тематичних перевірок та підсумкового контролю;

– оптимізація контролю, що передбачає: адекватність змісту і методів контролю цілям навчання; валідність контролю, який має охоплювати весь обсяг навчального матеріалу, окреслений навчальними програмами; надійність результатів, одержаних повторним контролем через певний проміжок часу, а також кореляцію результатів під час проведення контрольних заходів різними викладачами; використання такої методики контролю, яка потребує мінімальних затрат часу і зусиль викладачів для отримання необхідної інформації щодо знань умінь та навичок студентів.

На наш погляд, ці вимоги у повній мірі стосуються і курсантів вищого військового навчального закладу.

На підставі аналізу наукових праць та керівних документів переконаємося, що у освітньому процесі можна виділити основні принципи, що регламентують процес педагогічного контролю у системі освіти та професійної підготовки: зв'язку контролю з освітою, підготовкою і вихованням об'єктивності, справедливості і гласності науковості і ефективності, системності і всебічності.

Науково-педагогічний працівник повинен розуміти, що педагогічний контроль необхідний також для допомоги курсанту у вивченні своєї особистості, перевірки своїх можливостей у навчанні, створення умов щодо творчого використання здобутих знань, навичок та умінь. Сучасна педагогічна теорія визначає місце науково-педагогічного працівника не як спостерігача за навчанням курсанта, а його помічника в опануванні обраною професією.

Необхідно також звернути увагу на методи педагогічного контролю: усний, письмовий, тестовий, програмований контроль, практична перевірка, а також методи самоконтролю і самооцінки.

У сучасній педагогічній практиці використовуються такі основні види педагогічного контролю: вхідний, поточний, самоконтроль, проміжний (рубіжний), підсумковий.

Вхідний контроль здійснюється з метою виявлення рівня підготовленості курсанта до сприйняття нового матеріалу.

Поточний контроль має на меті перевірку рівня підготовленості курсантів з певних розділів (тем) програми навчальної дисципліни, а також до виконання конкретних завдань.

Самоконтроль призначений для самостійної перевірки курсантом ступеня засвоєння навчального матеріалу з конкретної навчальної дисципліни (змістовного модулю, блоку змістовних модулів).

Проміжний (рубіжний) контроль спрямований на визначення рівня засвоєння курсантами певної теми чи декількох взаємопов'язаних тем (модулів).

Підсумковий контроль здійснюється з метою виявлення структури і системи знань курсантів, перевірки рівня їх засвоєння, надбання практичних навичок та умінь за тривалий проміжок часу навчання, або за весь період навчання. Він проводиться у формі заліку або екзамену з конкретної навчальної дисципліни. Залік полягає в оцінюванні засвоєння курсантами навчального матеріалу на підставі результатів виконання ними завдань і певних видів роботи під час семінарських, практичних та інших видів занять. Якщо підсумкова (загальна) оцінка з навчальної дисципліни (сума оцінок в балах за окремі оцінювані форми навчальної діяльності) є достатньою для продовження навчання (наприклад, 60 балів і більше), то курсант має право не складати залік. Одною з основних форм підсумкового контролю рівня і якості засвоєння курсантами теоретичних знань та набуття відповідних компетентностей з навчальної дисципліни є екзамен. Він складається за екзаменаційними білетами або тестами, які повинні відповідати встановленим вимогам.

У освітньому процесі вищого військового навчального закладу усі розглянуті положення тісно пов'язані між собою та повинні ґрунтуватися використанні педагогічних вимірів та оцінювання.

Практичний досвід підготовки висококваліфікованих фахівців свідчать про те, що тести досягнень тих, хто навчається, є достатньо об'єктивним засобом з'ясування їх початкових здобутків, методики вимірювання та оцінювання впливу програм навчальних дисциплін, професійної та іншої підготовки на ефективність навчання тому чи іншому комплексу знань, формування різних спеціальних умінь. До них відносяться педагогічні тести, а також тести професійної компетенції.

Педагогічний тест, як система відповідних завдань у визначеній формі, дає можливість вимірювати рівень знань та необхідні показники особистості та оцінювати їх. Він дозволяє за допомогою певних кількісних методів надійно оцінити знання курсантів, а це полегшує тим, хто

контролює користування якісними ознаками тому, що оперування числами, які у певній мірі описують відповідні характеристики, не викликає особливих утруднень. Ось чому значна кількість науково-педагогічних працівників перейшла до використання кількісних методів педагогічного контролю.

Отже, система об'єктивної тестової оцінки знань та необхідних показників курсантів, яку можна було б використовувати під час проведення педагогічного контролю, повинна базуватися на сучасних технологіях педагогічних вимірів, глибоких знаннях з теорії тестів та її складових: теорії вимірювань, теорії організації управління та математичної статистики. Тільки такий підхід може задовольнити наукові вимоги об'єктивного педагогічного контролю.

Наукові вимоги педагогічного контролю передбачають відповідність тестів певним критеріям оцінки якості методів вимірювання, найважливішими з яких є об'єктивність, надійність, валідність і точність [5].

Об'єктивність вимірів не повинна залежати від суб'єкту, який проводить контроль. Вимір може вважатися надійним, якщо він може бути повторений при стійкому результаті. Валідність – це міра відповідності тесту вимірюваним знанням, умінням і навичкам, для перевірки яких був розроблений тест, міра відповідності стандартам і програмам навчання, а також результатам тестування. Це найважливіша комплексна характеристика, що відображає точність тестування [6].

Точність є показником похибки даного методу вимірювання. Тест має включати кількість тестових завдань, що є достатньою для забезпечення відповідної точності методу вимірювання. Ця характеристика має назву довжина тесту. Для забезпечення точності вимірювання, за якою помилка не перевищує 5%, довжина тесту повинна становити від 380 до 420 тестових завдань, для точності у 10% – від 80 до 120 і для точності у 20% – від 25 до 30 тестових завдань [3].

Оцінювання стосується не тільки курсантів, але й науково-педагогічних працівників і керівництва вищого військового навчального закладу.

Курсанти очікують результатів оцінки своєї роботи, яка мотивує (або демотивує) їх на виконання поставлених навчальних завдань.

Результати оцінки знань, умінь та навичок курсантів показують науково-педагогічним працівникам якість опанування ними навчального матеріалу, що спонукає до корегування своєї навчальної та методичної роботи.

Керівництво вищого військового навчального закладу на підставі виявлених результатів опрацьовує відповідні рішення щодо удосконалення освітньої діяльності.

Суб'єктивізм і помилки в оцінці знань на усних екзаменах знижують мотивації навчальної діяль-

ності курсантів, сприяють підвищенню емоційного стресу і виникненню емоційних бар'єрів у відносинах між ними і науково-педагогічними працівниками.

Встановлено, що під час тестування рівень об'єктивності оцінки знань курсантів значно вищий, а екзаменаційної тривоги – нижчий.

Тому об'єктивний тестовий контроль є одним з надійних методів, які використовуються в комплексній оцінці якості підготовки курсантів.

Дослідження педагогів та психологів доводять, що екзаменаційний тест є не тільки більш об'єктивним методом оцінювання навчальних досягнень курсантів, але й менш суворим порівняно з усним екзаменом. Встановлено, що під час тестування рівень екзаменаційної тривоги у курсантів нижчий, ступінь уважності вища, фізіологічні характеристики стану організму більш сприятливі, а єдиний підхід до вимог, критеріїв і норм оцінки робить тестовий контроль достатньо надійним методом, який використовуються в комплексній оцінці якості підготовки майбутніх офіцерів.

Висновки і пропозиції. Таким чином, розкриття сутності педагогічного контролю у освітньому процесі, розгляд взаємозв'язків його структурних і функціональних складових, традиційних форм контролю і сучасних технологій педагогічних вимірів, оцінювання навчальних досягнень та їх вплив на якість навчання курсантів вищих військових навчальних закладів дозволяє стверджувати, що висвітлені форми педагогічного контролю дають можливість інтегрувати всі переваги існуючих способів контролю і знівелювати їх недоліки.

Виявлення впливів особливостей різних методів організації педагогічного контролю на якість навчання курсантів вищих військових навчальних закладів дозволяє визначити вектор подальших наукових розвідок і віднести до них узагальнення підходів до створення науково обґрунтованої комплексної системи виявлення рівня теоретичної та практичної підготовки військовослужбовців на підставі сучасних педагогічних технологій.

Список використаної літератури:

1. Про Національну гвардію України : Закон України від 13.03.2014 № 876-VII URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/876-18#Text> (дата звернення: 22.06.2023).
2. Про вищу освіту : Закон України від 01.07.2014 № 1556-VII URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text> (дата звернення: 15.06.2023).
3. Про порядок розробки складових нормативного та навчально-методичного забезпечення підготовки фахівців з вищою освітою : Наказ Міністерства освіти України від

- 31.07.1998 року № 285 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0285281-98#Text> (дата звернення: 15.06.2023).
4. Диса О.В. Педагогічна система як основа розвитку особистісної зрілості студентів. *Вісник Дніпропетровського Ун-та імені Альфреда Нобеля. Серія «Педагогіка і психологія»*. Педагогічні науки. Дніпро, 2019. № 1(17). – С. 13–19.
5. Туркот Т.І. Педагогіка вищої школи : навч. посіб. Київ : Кондор, 2011. 628 с.
6. Кухар Л.О., Сергієнко В.П. Конструювання тестів. Курс лекцій: навч. посіб. Луцьк, 2010. 182 с.

Zeleniy V. Didactic aspect of pedagogical control in a higher military educational institution

This article deals with the problem of pedagogical control in the educational process. In the modern educational space in the conditions of war, traditional methods of pedagogical control are replaced by progressive complex systems that allow objective evaluation of the academic work of cadets. Attention is focused on the professional appointment of graduates of higher military educational institutions of the NGU, which are obliged to protect citizens, the interests of the state and society from criminal encroachments and to use combat equipment, weapons and special means. In this regard, maximum attention should be paid to the acquisition of the necessary competencies, and this is not possible without proper and powerful pedagogical control. It was found that in order to ensure the quality of the organization and conduct of the educational process, it is necessary to apply scientifically based systems for checking the results of training, which are able to identify, measure and evaluate the knowledge, skills and abilities of cadets. The main functions of pedagogical control are shown: diagnostic, educational, organizational, evaluative, stimulating, developmental, prognostic-methodical, educational. The requirements for its organization are highlighted: an individual approach to the assessment of academic success, objectivity, systematicity, optimization. The main principles governing the process of pedagogical control are distinguished: the connection of control with education, training and education, objectivity, fairness and openness, scientificity and efficiency, systematicity and comprehensiveness. Attention is drawn to methods of pedagogical control, which include oral, written, test, programmed control, practical testing, as well as methods of self-control and self-assessment. The main types of pedagogical control are analyzed: input, current, self-control, intermediate (boundary), final. It has been established that all components of pedagogical control are closely related to each other and should be based on the use of pedagogical measurements and evaluation, and achievement tests of students are a sufficiently objective means of their measurement and evaluation. These include pedagogical tests, as well as tests professional competence. Criteria for assessing the quality of measurement methods are proposed, the most important of which are objectivity, reliability, validity and accuracy.

Key words: pedagogical, control, measurement, criteria, tests.